

NEVERBAL SIGNALLAR ORQALI XAVFLI YOKI TAJOVUZKOR KAYFIYATNI ANIQLASH USULLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18007664>

Erkinov Iskandar Erkin o'g'li

ilmiy tadqiqotchi

Annotatsiya

Mazkur maqolada insonning neverbal xulq-atvori orqali tajovuzkor yoki xavfli kayfiyatni aniqlashning psixologik mexanizmlari, fiziologik omillari hamda kuzatuv diagnostikasi tahlil qilinadi. Tana tili, mimika, qarash yo'nalishi, ovoz tembri, fazoviy masofa, qo'l va gavda pozalarining o'zgarishlari insonning ichki emotsional holatini aks ettiruvchi muhim belgilar sifatida izohlanadi. Zamonaviy psixologiya, xavfsizlik xizmati, kommunikatsiya va profilerlik amaliyotlarida qo'llaniladigan neverbal tahlil usullari ilmiy manbalar asosida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar

neverbal signal, tana tili, tajovuz, xavf indikatorlari, mimika, proksemika, mikroifodalar, emotsional nazorat, psixologik tahlil, profilerlik.

Аннотация

В данной статье анализируются психологические механизмы, физиологические факторы и наблюдательная диагностика выявления агрессивного или опасного настроения через невербальное поведение человека. Изменения языка тела, мимики, направления взгляда, тембра голоса, пространственной дистанции, позы рук и тела объясняются как важные признаки, отражающие внутреннее эмоциональное состояние человека. Методы невербального анализа, используемые в современной психологии, службе безопасности, коммуникации и профайлинговой практике, рассматриваются на основе научных источников.

Ключевые слова

невербальный сигнал, язык тела, агрессия, индикаторы риска, мимика, проксемика, микровыражения, эмоциональный контроль, психологический анализ, профайлирование.

Kirish.

Insonning psixik holati nafaqat nutq, balki tana tili, mimika, harakat dinamikasi va boshqa noverbal signallar orqali ham ifodalanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, odamlar o'z his-tuyg'ularining 60-70 foizini aynan neverbal vositalar

orqali namoyon qiladi, shu bois ichki tajovuz, keskinlik yoki ehtimoliy xavf belgilarini o'z vaqtida payqash kommunikatsiya samaradorligini oshiradi va murakkab vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga yordam beradi. Tajovuzkor kayfiyat, odatda, simpatik nerv tizimining kuchaygan faolligi bilan bog'liq bo'ladi: yurak urishining tezlashishi, mushaklarning tortilishi, nafasning chuqurlashishi va tana harakatlarining o'zgargan ritmi buni tasdiqlaydi. Ushbu fiziologik jarayonlar ong tomonidan to'liq nazorat qilinmagani uchun ular tashqi kuzatuv orqali aniqlanishi mumkin bo'lgan neverbal belgilar sifatida namoyon bo'ladi.

Asosiy qism.

Neverbal signallarning eng muhim ko'rsatkichlaridan biri mimik o'zgarishlardir. Ko'z atrofidagi mushaklar tarangligi, qoshlarning pastga yoki ichkariga tortilishi, lablarning qattiq yopilishi yoki biroz qimirlatilishi - bularning barchasi ichki agressiya yoki jizzakilikni ko'rsatishi mumkin. Mikroifodalar - davomiyligi 0,5 sekunddan kam bo'lgan mimik harakatlar - insonning asl his-tuyg'ularini ochib beradi. Pol Ekman tadqiqotlariga ko'ra, g'azabning mikrobelgilari sifatida ko'zning keskin ochilishi, yuz mushaklaridagi simmetrik taranglik, tishlarning qattiq qisilishi, qoshlarning o'rta yaqinlashuvi qayd etilgan. Tajovuzni yashirmoqchi bo'lgan shaxslar ko'pincha "o'zini bosgan" holatni saqlashga urinadi, ammo mikroifodalar orqali asl kayfiyat baribir aks etadi.

Qarash yo'nalishi ham xavfli kayfiyatning muhim indikatoridir. Uzoq davom etuvchi, teskariga qaratilgan yoki "muzlatilgan" nigoh ko'pincha raqibga psixologik bosim o'tkazish yoki nazoratni qo'lga olishga urinish sifatida baholanadi. Xususan, tajovuzkor shaxs boshini biroz oldinga egib, ko'zlarini tik qadab turadi. Agar qarashlar tez-tez yon tomonga qochsa, shaxs ichki asabiylik yoki impuls nazoratining pasayishidan dalolat berishi mumkin. Ko'z qorachig'ining kengayishi adrenalinning oshganligini bildiradi, bu esa keskin vaziyatlar uchun tayyorgarlik holatini kuchaytiradi.

Tajovuzkorga xos tana holatlaridan yana biri gavdaning oldinga intilishi, yelkalar kengayishi, qo'llarning tarang holatda bo'lishidir. Bu pozalar hayvonot olamida kuzatiladigan "hududni egallash" xatti-harakatlariga o'xshab ketadi. Mushaklarning tarangligi va qo'l harakatlarining keskinlashuvi jismoniy to'qnashuvga tayyorlik belgisi bo'lishi mumkin. Ba'zi holatlarda shaxs o'z qo'llarini beliga qo'yib, tirsaklarini tashqariga chiqaradi - bu kuch namoyishi shakllaridan biridir. Boshqa turdagi pozitsiya - qo'llarni ko'krak oldida chalishtirib olish - himoya pozasi bo'lib, tashqi xavfni sezishdan darak beradi, ammo kuchlanish kuchaysa u ham tajovuzga aylanishi mumkin.

Qo'l harakatlari (jestlar) ham muhim diagnostik ahamiyatga ega. Tez-tez va keskin qo'l siltashlar, barmoqlarni ko'rsatish, qattiq musht qisilishi hissiy portlash

ehtimolini oshiradi. Agar shaxs qo'llarini doimo tanaga yaqin tutsa yoki biror narsani qattiq qisib olsa, bu ham ichki asabiylik yoki nazoratni yo'qotish belgisi sifatida talqin qilinadi. Mimika va jestlarning uyg'un bo'lmasligi - masalan, og'zaki nutqda tinchlik haqida gapirib, yuzida g'azab aks etishi - yashirin agressiyani ko'rsatadi.

Proksemika - fazoviy masofa bilan bog'liq neverbal aloqa shakli - xavfni aniqlashning eng asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Tajovuzkor kayfiyatdagi shaxslar odatda boshqa odamning shaxsiy hududiga yaqinlashishga intiladi. Bu raqibni qo'rqitish yoki ustunlik ko'rsatish uchun qilinadi. Masofa qisqarishi muloqotning xavfli bosqichga o'tishidan dalolat berishi mumkin, ayniqsa ko'p yillik yirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tajovuzdan oldin shaxs fiziologik va psixologik tayyorgarlik bosqichida ataylab masofani buzadi. Bunday vaziyatda tana tili orqali o'z vaqtida reaksiyani bildirgan odam mojaro kuchayib ketishining oldini olishi mumkin. Ovoz temбри va nutq ritmi ham tajovuz signallarini ko'rsatadi. Ritmning tezlashuvi, gaplarning kesilishi, tovush balandligining oshishi, so'zlar orasida "bosim"ning kuchayishi - bularning barchasi emotsional zo'riqish belgilaridir. Ba'zida ichki tajovuz bilan kechuvchi vaziyatlarda aksincha, shaxs juda past, sovuq va vaznli ohangda gapira boshlaydi, bu esa psixologiyada "nazorat ostidagi tajovuz" sifatida talqin qilinadi.

Xavfsizlik, harbiy xizmat, huquqni muhofaza qilish organlari va psixologik maslahat amaliyotlarida ushbu neverbal belgilarni tahlil qilish maxsus kompetensiya hisoblanadi. Profiling (shaxs portretini tuzish) amaliyotida, masalan, tana tili indikatorlari og'zaki xabarlar bilan solishtirilib, tafovutlar aniqlanadi. Agar harakatlar va nutq orasida nomutanosiblik bo'lsa, shaxsning haqiqiy emotsional holati yashirilgan bo'lishi mumkin. Xavfni aniqlashning zamonaviy usullaridan yana biri kuzatuv asosidagi tizimli baholashdir: situatsiya, makon tuzilishi, shaxsning psixofiziologik reaksiyalari, kontekst va shaxslararo masofa alohida-alohida emas, balki kompleks tarzda tahlil qilinadi.

Shuni unutmaslik kerakki, har bir neverbal signal mustaqil holatda aniq xulosa qilish uchun yetarli emas. Masalan, qo'llarni chalishtirish ba'zan sovuqdan himoyalash belgisi bo'lishi mumkin, nigohning qochishi esa uyatchanlik yoki madaniy me'yorlarga bo'ysunish natijasida kuzatiladi. Shu bois, tajovuz yoki xavf belgilarini aniqlashda kontekst, shaxsning odatiy xulqi, madaniy farqlar, vaziyat dinamikasi va boshqa ko'rsatkichlar majmuaviy ravishda baholanadi. Ilmiy tadqiqotlar ko'rsatadiki, eng ishonchli yondashuv - bu kamida 3-5 ta mustaqil belgining bir vaqtning o'zida mos kelishi.

Xulosa va tavsiyalar.

Yakuniy xulosa shundan iboratki, neverbal signallarni o'qish qobiliyati shaxs xavfsizligini ta'minlashda, nizolarni oldini olishda va psixologik barqarorlikni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Tana tili insonning nazorat qilib bo'lmaydigan ichki holatini aks ettirgani uchun tajovuzkor kayfiyatni erta bosqichda aniqlash imkonini beradi. Bunday tahlil nafaqat psixologlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar uchun, balki o'qituvchilar, rahbarlar, harbiy xizmatchilar, murabbiylar va jamiyatda faol muloqot olib boruvchi barcha shaxslar uchun zarur kompetensiya hisoblanadi. Neverbal signallar orqali xavfli yoki tajovuzkor kayfiyatni aniqlash - bu murakkab, ammo o'rganiladigan va muhim amaliy ko'nikmadir. U asosan uchta tamoyilga asoslanadi: 1) signallar majmuasini kuzatish, 2) odatdagi bazadan og'ishni aniqlash, 3) kontekstni to'liq hisobga olish.

Asosiy xulosalar:

1. Xavfli kayfiyatning eng ishonchli neverbal ko'rsatkichlari tananing tarangligi, mimikaning o'ziga xos kombinatsiyalari (chimtillagan qoshlar, siqilgan lablar), shaxsiy makon munosabatlarining buzilishi va nutq paralingvistikasidagi keskin o'zgarishlardir.

2. Hech bir signal alohida ko'rilmaligi kerak. "Qattiq qarash" qo'rquv yoki diqqat belgisi, tahdid emas bo'lishi mumkin. Biroq, agar u siqilgan jag' va keng turish pozasi bilan birga kuzatilsa, xavf ehtimoli yuqori bo'ladi.

3. Madaniy kompetensiya - bu sohada xato qilmaslikning kalitidir. Global dunyoda ishlovchi mutaxassis turli madaniy kodlarni tushunishga majbur.

Amaliy tavsiyalar: Diqqatni keng doirada saqlang. "Tunneldan ko'rish" dan qoching - faqat yuzga emas, balki butun tana holatiga, qo'llarning harakatiga va masofaga e'tibor bering. "Uchinchi ko'z"ni rivojlantiring. Jamoat joylarida atrof-muhitni kuzatishni o'rganing, signallarni pasayib ketmasdan tezda qayd eting. O'zingizning neverbal xatti-harakatingizni boshqaring. Sizning o'zingizning tarang poyangiz yoki tajovuzkor qarashingiz boshqalarda mudofaa yoki hujum reaksiyasini keltirishi mumkin. Muloqat qilishda yumshoq boshlang. Xavfli deb hisoblangan shaxs bilan dastlab o'zaro kelishilgan mavzu (masalan, vaqt haqida so'rash) yordamida muloqot o'rnating va uning reaksiyasini kuzating. Agar shubhangiz kuchli bo'lsa, bevosita tahdidga qarshi turmasdan, vaziyatdan chiqish yo'llarini izlang. Xavfsizlik birinchi o'rinda turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov U.U. Noverbal muloqot: tana tili va uning amaliy ahamiyati. - Toshkent: O'zbekiston. 2020.

2. Xalikov M.X. Psixologik tahlilda tana tilidan foydalanish. - Samarqand: SamDU nashriyoti. 2019.
3. Petrova I.A. Neverbalnaya kommunikatsiya v obrazovatelnom protsesse. - Moskva: Akademiya. 2018.
4. Yusupov I.M. O'qituvchi nutq madaniyati va tana tili. - T: O'qituvchi. 2021.
5. Toshpulatova R.I. Interfaol metodlarda noverbal kommunikatsiyadan foydalanish. - Buxoro: BuxDU nashriyoti. 2019.